

НАШЕ МАЙБУТНЄ: ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ І СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ГЕРОЇЧНИЙ ЕПОС

Сеньовська Надія

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
ipp56@tnpu.edu.ua*

Український героїчний епос займає належне йому місце серед епосів інших народів світу. У словнику літературознавчих термінів це поняття трактується так: «Героїчний народний епос – збірна назва фольклорних творів різних жанрів (колядки, думи, історичні (козацькі, гайдамацькі, опришківські, стрілецькі, повстанські та ін.) пісні, казки, легенди, перекази), у яких відображена воля, завзяття народу в боротьбі з ворогом, злом, кривдою, соціальним і національно-релігійним гнітом, прославляються розум, сила, мужність воїнів, богатирів, народних месників» [2].

Якщо йдеться про Європу, то це поняття передбачає, перш за все, розповіді про героїв, котрі описують вождів і королів Ранняго Середньовіччя, їх відомі битви, незвичайні діяння. Вважається, що спершу такі оповіді поширювалися з вуст у вуста. Починаючи з X ст. їх стали записувати. І зараз невід'ємною частиною західної культури є історії Зигфріда, Роланда, Сіда, короля Артура, Беовульфа. В українській традиції їм відповідають билинні богатирі Ілля Муромець, Добриня Микитич та Олексій Попович (котрих росіяни намагалися присвоїти), а також козаки. Наступні війни теж породжували відважних захисників, котрі навечно залишилися в героїчному епосі нашого народу: опришків, гайдамаків, січових стрільців, воїнів УНР, УПА. ХХІ ст. продовжило цю традицію. Відповідно, російсько-українська війна, що триває з 2014 року, породила нових витязів, лицарів, кіборгів, супергероїв.

Природно, що сьогодні українські педагоги застосовують фрагменти сучасного героїчного епосу як дієвий засіб патріотичного виховання. Така діяльність має велике значення. Як зауважує П. Горностаї [3], у соціальній спільноті, що зазнала колективної травми внаслідок впливу війни, дуже важливо провадити суспільні практики окультурювання (у фольклорі й мистецтві) і ритуалізації історичного досвіду (вираження колективної скорботи, оплакування,

поминання; канонізація історичних постатей тощо). Педагогам корисно володіти інформацією на що саме звертати увагу в процесі патріотичного виховання.

В основі сучасного героїчного епосу – три складові:

1. *Подія, котру він оспівує.* Як правило, це подвиги народних героїв, їхні історії кохання, трагедії тощо.

2. *Міфологічна складова.* Це, власне, віра спільноти, її головні цінності та сенси, світоглядна основа буття соціуму, фантастичний елемент.

3. *Мистецька складова,* тобто «оформлення» (жанр, художні засоби).

Доцільно, щоб у процесі патріотичного виховання дітей та молоді увага приділялася їм усім (засоби, форми та методи кожен педагог зможе підібрати відповідно до свого стилю праці й особливостей вихованців).

Як не загубитися у вирі подвигів наших захисників і сформувати певну схему їх презентації дітям?

Безумовно, кожна секунда російсько-української війни насичена важливими та трагічними подіями. Частина з них вельми схожа між собою. Варто сформувати для вихованців певний «смісловий ланцюг», що містить основні тематичні фрагменти героїчного епосу:

1) подвиг (*24 лютого 2022 року інженер окремого батальйону морської піхоти, матрос Віталій Скакун підірвав Генічеський автомобільний міст разом із собою, аби не дати ворогові пройти*);

2) прославляння діянь героїв (*величезна кількість творів мистецтва, присвячена Привидові Києва – це збірний образ пілотів 40-ї бригади тактичної авіації ВПС, які захищають небо над столицею*);

3) акцент на гідності й честі наших воїнів (*30 грудня 2022 року український військовий, снайпер 163-го батальйону 119-ої окремої бригади ТРО Чернігівської області Олександр Мацієвський, перебуваючи в російському полоні, був розстріляний «на камеру»; останні його слова – «Слава Україні!»*);

4) привертання уваги до традиційного народного оптимізму (*військове летовище в Чорнобаївці мало стратегічне значення для російської армії: техніку з лівого на правий берег Дніпра перекидали гелікоптерами саме туди; українські воїни систематично все те знищували; так виник мем про серіал «Чорнобаївка» та «портал в пекло для росіян»*);

5) позитивні персонажі в розповідях – «наші», негативні – «вороги» (*воїни світла протистоять навалі орків з Мордору*);

6) мусить бути якийсь додатковий елемент, що викликає емоції, здебільшого це любовна історія (*тому настільки популярними стали, наприклад, спогади української парамедикіні Аліни Михайлової, нареченої Дмитра «Да Вінчі» Коцюбайла, про день його загибелі*);

7) героями персонажі епосу стали внаслідок їхнього свідомого вільного вибору служити Вітчизні (*саме про це – історія оперного співака Василя Сліпака, що з театру в Парижі пішов на Донбас добровольцем і загинув 29 червня 2016 року поблизу селища Луганське Донецької області від кулі снайпера*);

8) це безкорисливе рішення подарувало їм суперсилу й зробило легендою (*захисники Донецького аеропорту ще у 2014–2015 рр. понад 242 дні протистояли росіянам і отримали почесне ймення «кіборги», бо «вони витримали, не витримав бетон»*).

За такою схемою можна описувати якогось одного героя, події на певній території, всю війну загалом

Стосовно **міфологічної** складової сучасного героїчного епосу, то вона доволі неоднорідна й недостатньо вивчена. Дослідники виокремлюють різні мотиви, символи й сюжетні фрагменти:

– *космогонічні* (протистояння сил світла і темряви) [1];

– *біблійні* (Україна й росія – то Давид і Голіаф; ця війна – початок армагеддону) [1];

– *античні* (прокляття жреців Ахілла з острова Зміїний; бог морів «Нептун» потопив флагман росіян) [1];

– *шевченківські* (росіяни воюють проти мертвих – у пам'ятниках, меморіалах та музеях; живих – українських військових та цивільних; ненароджених – стріляють по пологових будинках) [1];

– *індоєвропейські* (бореться сама Земля-Мати, тому нападників кусають до смерті бджоли, гуси «садять» їхні літаки, а Рудий ліс вбиває) [1; 4];

– *давньослов'янські* (українцям допомагають відьми, русалки тощо) [1; 4];

– *українські* (сприяють предки – Змієві вали спинили рашистські танки) [4];

– *сучасні* (про Бавовнятко, Привида Києва, Пташку) [4].

Мистецький аспект сучасного героїчного епосу нашого народу постійно оновлюється. «З перших днів російського вторгнення в Україну розпочинає формуватися новий потужний культурний пласт українського героїчного епосу. До нього можна віднести, передусім,

поезію та пісні, які виникають просто із неймовірною швидкістю як реакція на певні військові події та здобутки українського народу» [1, с. 122]. Окрім пісень, серед жанрових форм можна виділити приказки, замовляння, казки, легенди, перекази, анекдоти. Особливої уваги заслуговують нові жанри – меми в інтернеті (соцмережах), котрі ще чекають на свого уважного дослідника.

Список джерел

1. Вітюк І. Міфопоетичний символізм російсько-української війни у медіапросторі: містично-міфологічні наративи. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки. Вип. 1 (91), 2022. Релігієзнавство*. С. 116–135. <http://eprints.zu.edu.ua/35738/1/13.pdf> (дата звернення – 11.04.2023).

2. Героїчний народний епос. *Словник літературознавчих термінів. OnlyArt*. URL: <https://onlyart.org.ua/dictionary-literary-terms/geroichnij-narodnij-epos/> (дата звернення – 14.03.2023).

3. Горностай П. П. Подолання колективних травм у контексті інтеграції України в Європейський культурно-історичний простір. *Психологія колективних травм. 2022. Персональний сайт психолога Павла Горностая*. URL: <http://gorn.kiev.ua/Gorn2022-3.pdf> (дата звернення – 14.04.2023).

4. Сеньовська Н. Л. «Міфи, які нас тримають»: досвід презентації для шкіл у межах освітнього волонтерського проекту «Патріотичні й небайдужі». *Інноваційні практики наукової освіти : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 15–19 грудня 2022 року)*. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2022. 1154 с. С. 904–911. URL : https://iod.gov.ua/content/events/38/ii-vseukrayinska-naukovo-praktichna-konferenciya-innovaciyni-praktiki-naukovoi-osviti_publications.pdf?1674749922.0956 (дата звернення – 4.04.2023).